

Maria Środoń

Uniwersytet Warszawski

ORCID 0000-0002-0694-9087

<https://doi.org/10.21697/ucs.2025.36.2.04>

DIAGNOZY ZAMIAST KONFLIKTÓW. DIAGNOZY UŻYTKOWANIA TERENÓW ZIELENI W PROCESACH ZARZĄDZANIA I PLANOWANIU DZIAŁAŃ REWITALIZACYJNYCH W POLSKICH MIASTACH

**Diagnoses instead of conflicts. Diagnoses of green space social usage in management processes
and revitalisation planning in Polish cities**

Streszczenie

Rola terenów zieleni w miastach rośnie wraz z postępującą urbanizacją, zmianami klimatu oraz rosnącą liczbą bodźców w miastach. Wiele z ostatnich konfliktów w Polsce na linii władza lokalna – mieszkańcy dotyczy właśnie publicznych terenów zieleni. Dla efektywnego zarządzania tymi terenami kluczowe jest gromadzenie na ich temat wiedzy zarówno przyrodniczej, jak i społecznej. Z przedstawionego w tej pracy badania wynika, że o ile miasta coraz lepiej rozumieją konieczność przyrodniczych diagnoz terenów zieleni, o tyle korzyści z diagnoz społecznego użytkowania są niemal nierozpoznane.

Słowa kluczowe: tereny zieleni, diagnozowanie terenów zieleni, rewitalizacja terenów zieleni, zarządzanie terenami zieleni, diagnoza użytkowania terenów zieleni

Summary

The role of green spaces in cities is growing in the context of increasing urbanization, climate change, and increasing urban incentives. Many recent conflicts in Poland between local authorities and residents have concerned public green areas. For the effective management of these areas, it is crucial to gather both natural and social knowledge about them. The study presented in this thesis shows that while cities increasingly recognise the need for ecological diagnoses of green spaces, the benefits of social usage diagnoses are almost completely unrecognised.

Keywords: green spaces, green space diagnosis, green space revitalization, green space management, green space usage diagnosis

Wstęp i pytanie badawcze

Rola terenów zieleni w miastach, w warunkach zmiany klimatycznej i rosnącej świadomości wpływu środowiska miejskiego na zdrowie mieszkańców, w ostatnich latach rośnie. Strajki klimatyczne, protesty związane ze słabą jakością powietrza, z rosnącą presją deweloperską i ruchem samochodowym – to wszystko powoduje, że mieszkańcy zaczynają zwracać uwagę na warunki środowiskowe jako istotny element życia w mieście (Jeleński 2018: 27).

W ostatnich latach wiele konfliktów w miastach dotyczyło właśnie terenów zieleni. W samej Warszawie wymienić można np. Ogród Krasińskich, Park Skaryszewski, Zieleniec Wielkopolski, Jazdów, Pole Mokotowskie jako tereny zieleni, wokół których wybuchły protesty obywatelskie. W Krakowie szerokim echem odbił się np. spór o rewitalizację Parku Bednarskiego, Placu Biskupiego czy zagospodarowania Zakrzówka, w Poznaniu plany dotyczące Parku Szelągowskiego, we Wrocławiu sprawa Parku Krzyckiego. Efektem protestów wokół

zieleni często jest mobilizacja obywatelska wykraczająca poza ten konflikt – w Polsce co najmniej kilka ruchów miejskich zrodziło się w efekcie sporów z władzami o drzewa czy parki. Do przykładów takich należą np. Stowarzyszenie My-Poznaniacy, Miasto jest Nasze czy Stowarzyszenie Ochocianie. Najbardziej znanym światowym przykładem konfliktu o miejski teren zieleni rozgrywającego się w ostatnich latach, który przerodził się następnie w ogólnokrajowe protesty antyrządowe, był spór o Gezi Park w Stambule (Ercoc 2013: 43–46).

W tej sytuacji decyzje związane z budową nowych parków (rzadkie w polskich miastach) czy z rekultywacją, rewaloryzacją lub rewitalizacją¹ terenów zieleni (znacznie częstsze) spotykają się ze wzmożonym zainteresowaniem mieszkańców i kontrolą ze strony organizacji społecznych (Jakubowski 2018: 57–67).

Dlatego też z punktu widzenia decydentów obszary te powinny być zdefiniowane jako wrażliwe, a decyzje podejmowane ze szczególną rozważą, na podstawie gromadzonej wiedzy społecznej i przyrodniczej, nie zaś jedynie urzędniczej intuicji (Feltynowski 2018).

Poniższy artykuł stawia sobie za cel odpowiedź na dwa pytania badawcze: 1) Czy diagnozy społecznego użytkowania terenów zieleni są przeprowadzane w największych polskich miastach? 2) Czy diagnozy społecznego użytkowania terenów zieleni mają potencjał redukcji ryzyka konfliktów pomiędzy władzą a mieszkańcami miast?

Metoda badania

Badanie zostało przeprowadzone z wykorzystaniem triangulacji metod (Denzin 2015): obserwacji uczestniczącej, *desk research*, analizy danych pozyskanych z urzędów miejskich, rozmów z urzędnikami i stroną społeczną.

Obserwacja uczestnicząca pozwoliła na przedstawienie w artykule warszawskich studiów przypadku – były one procesami, w których autorka uczestniczyła bądź jako strona społeczna, bądź jako zastępczyni burmistrza jednej z warszawskich dzielnic, odpowiedzialna m.in. za tereny zieleni. Dobrano je w taki sposób, by pokazywały zarówno procesy, kiedy brak wcześniejszej diagnozy zakończył się konfliktem i porażką projektu rewitalizacji, jak i takie, w przypadku których przeprowadzono diagnozę, co pozwoliło zażegnać konflikt.

Przypadki z innych miast zostały opisane na podstawie *desk research* oraz przeprowadzonych rozmów z urzędnikami i protestującymi mieszkańcami.

Informacje dotyczące diagnoz przeprowadzanych przez największe polskie miasta zostały pozyskane drogą mailową, w trybie dostępu do informacji publicznej. Zapytania rozesłano w latach 2023 i 2024. Do badania wybrano 10 największych pod względem liczby ludności miast w Polsce (GUS 2024: 202).

Uzyskane informacje z urzędów miejskich pozwoliły na sformułowanie odpowiedzi na pierwsze z pytań badawczych – o to, czy największe pod względem ludności miasta w Polsce przeprowadzały od 2000 r. diagnozy użytkowania terenów zieleni. Obserwacja uczestnicząca oraz *desk research* umożliwiły analizę przypadków i odpowiedź na pytanie badawcze o możliwość ograniczania ryzyka konfliktów wokół rewitalizacji terenów zieleni poprzez diagnozy użytkowania.

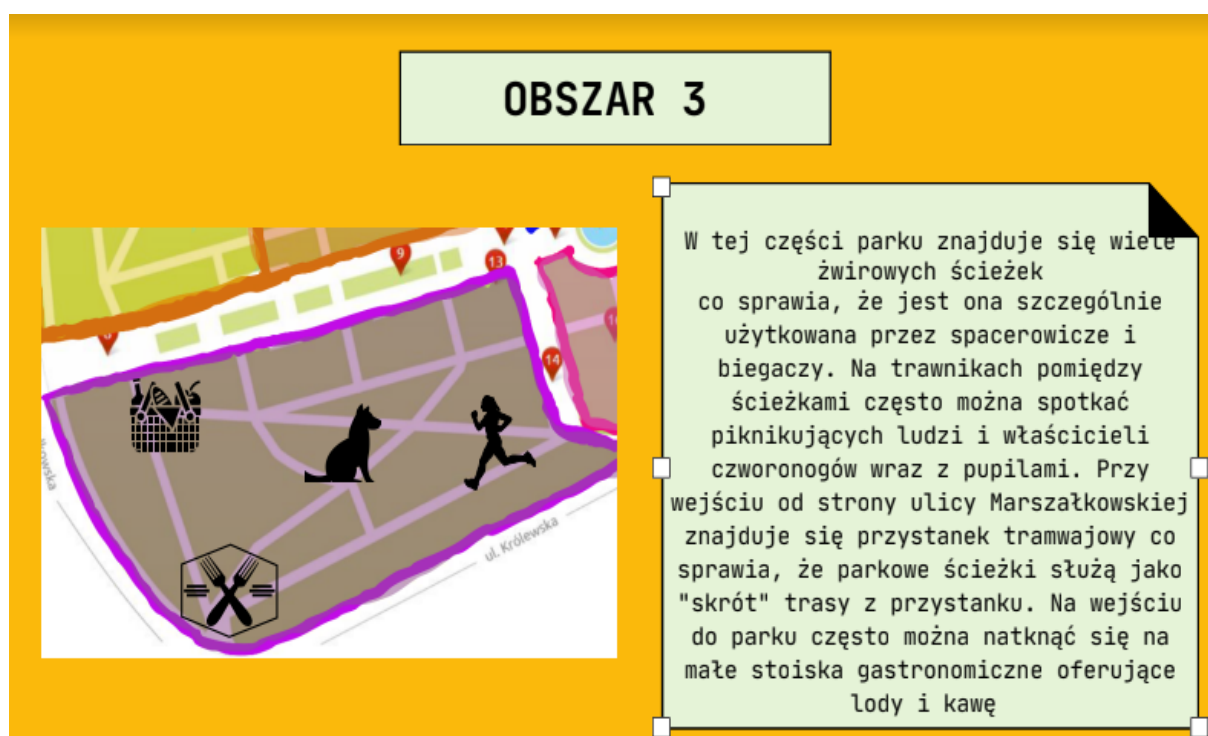
Czym jest diagnoza społecznego użytkowania terenu zieleni?

Diagnoza użytkowania terenu zieleni polega na zmapowaniu aktywności podejmowanych przez użytkowników w danym miejscu oraz zbadaniu ich opinii o nim. Aktywności te mogą mieć bardzo różny charakter (sportowy, rekreacyjny, kulturalny, indywidualny, społeczny), mogą także być legalne bądź nielegalne.

Badacze po wstępnej obserwacji dzielą teren zieleni na wiele mniejszych obszarów (stref) i poddają aktywność użytkowników wielogodzinnym obserwacjom w różnych porach dnia i w różne dni tygodnia. Pozwala to zmapować różne sposoby użytkowania terenu. Psychologowie środowiskowi powołują się przy tym na pojęcie afordancji, rozumianej jako różne możliwości działania obecne w środowisku (Gibson 1977).

Diagnoza ilustrowana jest zdjęciami oraz mapami aktywności.

¹ Rekultywacja rozumiana jest w niniejszym artykule jako proces przywracania wartości środowiskowych, rewaloryzacja jako przywracanie wartości historyczno-kulturowych na zabytkowym terenie zieleni, rewitalizacja zaś jako szerszy proces społeczno-przestrzenny przywracania wartości terenom zdegradowanym (Dudzińska-Jarmolińska 2018).



Rys. 1. Mapa i opis aktywności jednego z obszarów w Ogrodzie Saskim, w: M. Matusiak, *Diagnoza użytkowania Ogródu Saskiego, Warszawa 2023*

Źródło: Studenckie diagnozy wybranych obszarów zieleni w Warszawie przeprowadzone w ramach przedmiotu „Zieleni w mieście” w ISNS, na Uniwersytecie Warszawskim.



Zabawa z psami i "naturalny" park rozrywki dla dzieci



Park, jako miejsce imprez okolicznościowych

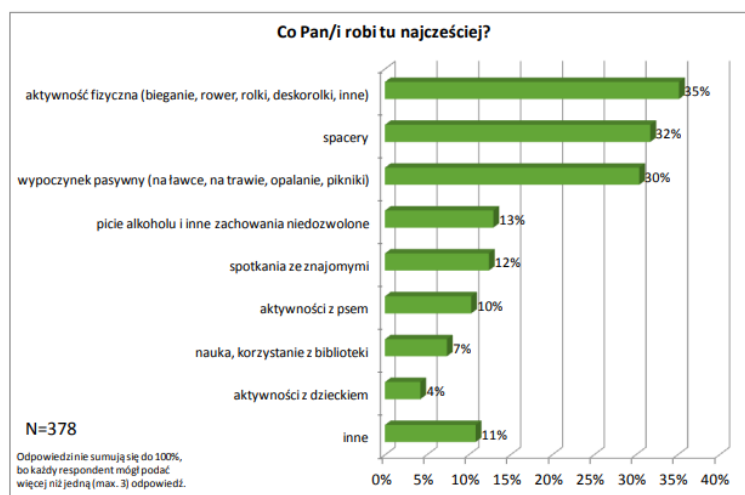
Rys. 2. Materiał zdjęciowy z obserwacji w Parku Dreszera, w: M. Szyszko, M. Piedziuk i in., *Diagnoza użytkowania Parku Dreszera, Warszawa 2023*

Źródło: Studenckie diagnozy wybranych obszarów zieleni w Warszawie przeprowadzone w ramach przedmiotu „Zieleni w mieście” w ISNS, na Uniwersytecie Warszawskim.

Dodatkowo mapę aktywności uzupełnia się wywiadem lub ankietą przeprowadzaną wśród użytkowników, pytając o podejmowane aktywności na danym terenie zieleni.

Badacze mogą także zapytać użytkowników o ich opinie o danym terenie. Pytania dotyczą podejmowanych aktywności, a także np. poczucia bezpieczeństwa (np. „W których częściach parku czuje się Pan/Pani niebezpiecznie?”), a także tego, które części danego obszaru są przez użytkowników lubiane, a które nie; które wymagają zmian, a które nie.

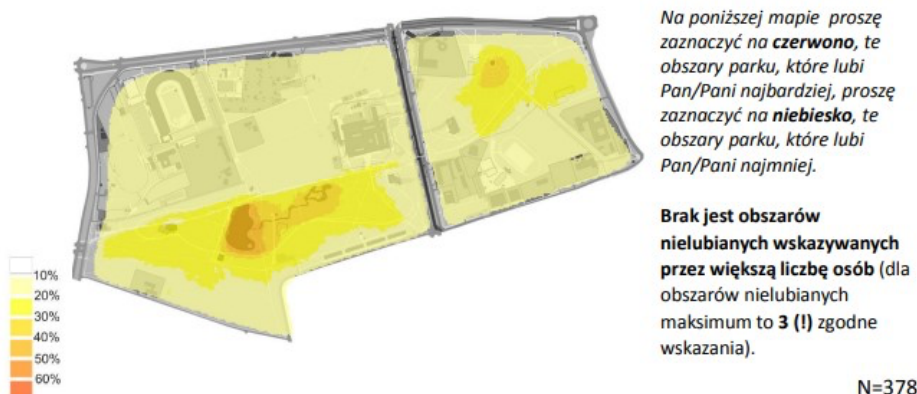
Diagnoza użytkowania pozwala osobom zarządzającym danym terenem zorientować się w opiniach użytkowników na temat badanej przestrzeni, uzyskać wskazówki, czy zmiany są potrzebne i w jakich kierunkach powinny być prowadzone. Pozwala także na zarządzanie bieżące dzięki uzyskanej wiedzy o podejmowanych aktywnościach w konkretnych miejscach.



Rys. 3. Aktywności podejmowane przez użytkowników Pola Mokotowskiego. Wyniki ankiety

Źródło: J. Stefańska, A. Wiczorek, *Diagnoza użytkowania Pola Mokotowskiego*, Centrum Komunikacji Społecznej m.st. Warszawy, Warszawa 2015, https://konsultacje.um.warszawa.pl/uploads/decidim/attachment/file/1424/diagnoza_pole_mokotowskie-min.pdf (dostęp 20.01.2025).

Mapa obszarów lubianych i nielubianych (dane ilościowe)



Rys. 4. Mapa obszarów lubianych i nie lubianych przez użytkowników Pola Mokotowskiego

Źródło: J. Stefańska, A. Wiczorek, *Diagnoza użytkowania Pola Mokotowskiego*, Centrum Komunikacji Społecznej m.st. Warszawy, Warszawa 2015, https://konsultacje.um.warszawa.pl/uploads/decidim/attachment/file/1424/diagnoza_pole_mokotowskie-min.pdf (dostęp 20.01.2025).

Diagnozy użytkowania terenów zieleni w 10 największych miastach w Polsce

W celu odpowiedzi na pytanie badawcze o wykonywanie diagnoz użytkowania terenów zieleni w polskich miastach do badania wybrano 10 największych pod względem liczby ludności miast w Polsce. Są to: Warszawa, Kraków, Wrocław, Łódź, Poznań, Gdańsk, Szczecin, Lublin, Bydgoszcz, Białystok (GUS 2024: 202).

Drogą mailową zadano samorządom miejskim pytanie o to, czy od roku 2000 w mieście przeprowadzane były diagnozy użytkowania terenów zieleni. Zapytania rozesłano w latach 2023 i 2024.

Wyniki przedstawiono zbiorczo w tabeli 1.

Tab. 1

Miasto	Czy przeprowadzano diagnozy użytkowania?
Warszawa	Tak
Kraków	Nie
Wrocław	Nie
Łódź	Nie
Poznań	Nie
Gdańsk	Nie
Szczecin	Nie
Lublin	Nie
Bydgoszcz	Nie
Białystok	Nie

Wyniki pokazują, że spośród dziesięciu największych pod względem liczby ludności miast w Polsce jedynie w Warszawie przeprowadzane były diagnozy użytkowania terenów zieleni. Poza przywołaną już diagnozą użytkowania Pola Mokotowskiego, wykonaną na zlecenie Centrum Komunikacji Społecznej m.st. Warszawy, 13 diagnoz społecznych terenów zieleni zlecił Zarząd Zieleni Warszawy. Różnią się one od diagnoz użytkowania: nie skupiają się na obserwacji użytkowania poszczególnych stref parku, wskazując jedynie aktywności podejmowane na całym obszarze oraz kategorii użytkowników. Na podstawie wywiadów (głównie fokusowych) z interesariuszami (także z ramienia urzędów) wskazują na konflikty, obszary problemowe, zagrożenia dla użytkowników, przyrody i infrastruktury. Niewątpliwie są cenną pomocą dla osób zarządzających terenami zieleni w mieście, nie dostarczają jednak wiedzy szczegółowej dotyczącej poszczególnych stref, która wspierałaby podejmowanie racjonalnych decyzji rewitalizacyjnych czy rekultywacyjnych.

W Warszawie, chociaż diagnozy użytkowania są niekiedy przeprowadzane, ich zlecenie przed podejmowaniem działań rekultywacyjnych czy rewitalizacyjnych nie ma charakteru systemowego i jest uznaniowe (zależy od decyzji poszczególnych urzędników).

Konflikty wynikające z braku diagnozy – wybrane przypadki

W celu udzielenia odpowiedzi na drugie z postawionych pytań badawczych warto przyjrzeć się różnym typom konfliktów o tereny zieleni. Omówione zostaną celowo dobrane przypadki konfliktów, z których każdy stanowi nieco inny ciąg przyczynowo-skutkowy – od podglebia konfliktu, poprzez fazę ostrą, aż do jego wygaszenia.

Zieleniec Wielkopolski w Warszawie

Niewielki, 7-hektarowy Zieleniec Wielkopolski położony jest na terenie dzielnicy Ochota w Warszawie. Ma on charakter otwarty i służy mieszkańcom do rekreacji, ale jest też ważnym szlakiem komunikacyjnym – po obu jego stronach położone są placówki edukacyjne: dwa przedszkola i szkoła, wiele osób przejeżdża przez park na rowerach. W 2007 r. pojawiły się plany jego rewitalizacji. Nie zostały one poprzedzone konsultacjami społecznymi, odbyło się natomiast spotkanie informacyjne, na którym pokazano mieszkańcom okolicznych kamienic gotowy projekt z wszystkimi uzgodnieniami branżowymi oraz konserwatorskimi. W tej sytuacji

nie było możliwości zgłaszania przez mieszkańców uwag do projektu. Tymczasem spotkał się on z dużym oporem: kontrowersje budził pomysł przeniesienia placu zabaw z centrum parku na trawnik bezpośrednio sąsiadujący z sześciopasmową ulicą Wawelską, betonowanie alejek, pomysł ogrodzenia parku wysokim płotem, wstawienie budki strażnika i zamykanie parku na noc. O ile dzielnica skłaniała się do wpuszczania psów do zrewaloryzowanego parku, o tyle nie chciała w nim rowerów. Zieleń w parku miała być podświetlana na noc oraz automatycznie nawadniana, co miało skutkować zakazem wchodzenia na trawniki, na których mieszkańcy mieli zwyczaj piknikować.

Protesty mieszkańców przyniosły efekt w postaci wypracowanego kompromisu (władze dzielnicy wycofały się z lokalizacji placu zabaw oraz betonowania alejek, mieszkańcy zgodzili się na ogrodzenie), który jednak nie doszedł do skutku, ponieważ dzielnica nie zdołała uzyskać nowych uzgodnień branżowych przed terminem złożenia wniosku o dotację do Unii Europejskiej. Rewaloryzacja nie została przeprowadzona.

Zieleniec Wielkopolski można potraktować jako egzemplifikację tego typu konfliktów o tereny zieleni, które wybuchają w sytuacji zupełnego pominięcia mieszkańców w fazach przygotowań do rewitalizacji oraz projektowania. Podobny przebieg miał np. konflikt o rewitalizację Parku Bednarskiego w Krakowie (Domagała 2021).

W przypadku Zielenca Wielkopolski brak diagnozy sposobów użytkowania oraz potrzeb mieszkańców spowodował niegospodarne wydanie pieniędzy publicznych na projekt, który w wyniku konfliktu nie został zrealizowany. Władza została więc z projektem, którego nie chcieli mieszkańcy, zaś mieszkańcy zostali z zaniedbanym parkiem.

Plac Biskupi w Krakowie

Plac Biskupi w Krakowie to niewielki teren zieleni w samym centrum miasta, wykorzystywany jako miejsce rekreacji, a także spacerów z psami. Teren jest zadrzewiony, w tym gatunkami stosunkowo rzadkimi. W roku 2012 miasto ogłosiło przetarg na projekt i budowę parkingu podziemnego na Placu Biskupim, która skutkowałaby wycinką wszystkich drzew. Mieszkańcy zmobilizowali się do protestu (Tymczak 2012). W wyniku konfliktu doszło do integracji lokalnej społeczności, która założyła Stowarzyszenie Miłośników Placu Biskupiego. W następstwie ciągnącego się konfliktu miasto w 2014 r. odstąpiło od planów budowy parkingu i kilka lat później (w latach 2019–2022) przeprowadziło rekultywację zieleni na placu, pozostawiając go w formie lokalnego zielonego skweru. Teren rekreacji został powiększony o powierzchnię sąsiadującego parkingu naziemnego, który zlikwidowano, a w jego miejscu powstał plac zabaw i lokalny placzyk z fontanną.

W przypadku Placu Biskupiego diagnoza pozwoliłaby miastu zrozumieć hierarchię potrzeb mieszkańców i ich przywiązanie do dotychczasowego charakteru placu jako skweru z dużymi drzewami oraz uniknąć wydatków na wstępne prace projektowe podziemnego parkingu, a także strat politycznych i wizerunkowych związanych z opisywaniem konfliktu w lokalnych mediach.

Park Korotyńskiego w Warszawie

Park Korotyńskiego położony jest na warszawskim Rakowcu. W 2018 r. w budżecie obywatelskim na rok 2019 przeszedł niekontrowersyjny, jak by się mogło zdawać, projekt utworzenia w nim łąki kwietnej. Dzielnicowy wydział środowiska wyznaczył miejsce, łąka została posiana. Ku zdziwieniu władz dzielnicy spotkała się ona z bardzo nieprzychylnym odbiorem mieszkańców, którzy dawali wyraz swojemu niezadowoleniu w mediach społecznościowych. Okazało się bowiem, że „pusta polana” służyła mieszkańcom jako obszar wielofunkcyjny: do pikników, gry w siatkówkę, piłkę nożną, frisbee, badmintona itd. Posianie pasa łąki kwietnej uniemożliwiło wiele z tych aktywności.

Przypadek Parku Korotyńskiego to typ konfliktu wynikającego z kolizji bieżących działań urzędu związanych z utrzymaniem terenu zieleni a sposobami użytkowania go przez mieszkańców i ich postrzeganiem danej przestrzeni. Innym znanym przypadkiem takiego konfliktu jest budowa placu zabaw z budżetu obywatelskiego w Dolince Służewieckiej w Warszawie.

Diagnoza użytkowania w takich wypadkach może być bardzo pomocna w podejmowaniu decyzji związanych z bieżącym utrzymaniem terenu zieleni (np. lokalizacji nowych nasadzeń czy małej architektury) i minimalizować ryzyko konfliktu.

Park Szelański w Poznaniu

Park Szelański jest zaniedbanym historycznym terenem zieleni nad rzeką Wartą, na obrzeżach dzielnicy Winogrody w Poznaniu. Ma duże walory przyrodnicze ze względu na starodrzew, obecne tu źródło wody żelazistej, a także podmokły charakter części terenu.

W 2020 r. miasto zleciło koncepcję projektową parku, w którym od dawna podejmowali już działania mieszkańcy i społecznicy (powstał m.in. ogród społecznościowy „Szela”). Prace projektowe nie zostały poprzedzone diagnozą użytkowania terenu, nie przeprowadzono też konsultacji społecznych ani z mieszkańcami, ani nawet z Radą Osiedla Stare Winogrody. Mieszkańcy i społecznicy dowiedzieli się o projekcie, kiedy był już gotowy. Pomysły projektanta okazały się nietrafione – mieszkańcy zwracali uwagę na sposoby użytkowania parku, które staną się niemożliwe po realizacji zleconej przez miasto koncepcji – takie jak spacer bagienne czy korzystanie z naturalnej ślizgawki zimą. Wskazywali też miastu, że projekt znacząco utrudni korzystanie z parku mieszkańcom przyległego domu pomocy społecznej. Nie podobał się także pomysł budowania wieży widokowej z windą na terenie parku (Bielicka 2020). Ostatecznie nie doszło do kompleksowej rewitalizacji terenu; w porozumieniu z Radą Osiedla małymi krokami wykonywane są drobne prace remontowe, które zachowują dotychczasowy charakter miejsca.

Pole Mokotowskie w Warszawie

Konflikt o Pole Mokotowskie wybuchł w roku 2014. Do mieszkańców dotarła informacja, że planowana jest tam budowa parkingu z miejscem dla 100 samochodów. Dość szybko lokalne ruchy miejskie zorientowały się, że budowa takiego parkingu na terenie Pola jest niezgodna z uchwalonym dla niego miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego. W mediach społecznościowych rozpoczęły się protesty w tej sprawie. Okazało się wówczas, że miasto planuje parking jako towarzyszący dużemu wybiegowi dla psów, który miał powstać na terenie po ogrodach działkowych w pobliżu zbiegu ulic Wawelskiej i Alei Niepodległości. Koncepcja miasta zakładała przywożenie psów samochodami w celu odbycia z nimi spaceru – stąd plan budowy parkingu.

Pomysł nie został dobrze przyjęty przez część użytkowników Pola Mokotowskiego oraz ruchy dzielnicowe i miejskie w Warszawie. Zwracano miastu uwagę, że teren po ogrodach działkowych jest szczególnie cenny przyrodniczo, ponieważ występuje na nim duża bioróżnorodność gatunkowa (co rzeczywiście potwierdziła późniejsza ekspertyza przyrodnicza). Mieszkańcy nazywali to miejsce „dzikim zakątkiem” i uważali je za szczególnie przyjemny fragment Pola, przypominający nieco wieś, co jest zgodne ze współczesnymi zmianami w postrzeganiu zieleni w miastach (Gawryszewska 2018).

W ramach protestu mieszkańcy zaczęli zbierać podpisy pod wnioskiem o konsultacje społeczne Pola Mokotowskiego. Równocześnie zwrócili się do przyrodników o społeczną diagnozę przyrodniczą Pola. Wykonana pod kierownictwem Pawła Pstrokońskiego na zasadach wolontariatu profesjonalna i kompleksowa diagnoza przyrodnicza była drugą tego typu przeprowadzoną przy okazji konfliktów o tereny zieleni w Warszawie (pierwsza dotyczyła Parku Skaryszewskiego). Diagnozy te są fenomenami na skalę europejską, także ze względu na wolontarystyczne zaangażowanie przyrodników w przedsięwzięcie².

Mieszkańcy złożyli wniosek o konsultacje, który został przyjęty przez Radę Warszawy. Odbyły się one w trzech etapach: etap pierwszy obejmował diagnozę użytkowania Pola Mokotowskiego wykonaną przez zespół psychologów środowiskowych, drugi stanowiło badanie potrzeb mieszkańców. Etap trzeci zaś, najbardziej rozbudowany, to pierwsze w Warszawie warsztaty projektowe z mieszkańcami typu *charette*, które odbyły się w kwietniu 2016 r. Warsztaty *charette* zgromadziły mieszkańców, przedstawicieli władz oraz ekspertów, którzy wspólnie wypracowali rozwiązania opisane w dokumencie o nazwie „Master Plan Pole Mokotowskie – koncepcja rozwoju” (Jakie Pole... 2016).

Wykonany w latach 2021–2023 remont Pola Mokotowskiego przeprowadzany został zgodnie z ustaleniami Master Planu. Prowadzone prace oraz ich efekty nie wzbudziły protestów mieszkańców Warszawy.

2 Diagnoza Pola obejmowała stan gleby, warunki wodne, grzyby glebowe, porosty, florę, roślinność, niczenie glebowe, bezkręgowce peryfitonowe i plankton słodkowodny, mikrofaunę bezkręgową wód, ślimaki lądowe, pająki i kosarze, biedronki, mrówki, trzmiele i trzmielce, stawonogi naziemne, płazy, ptaki, gryzonie i inne ssaki.

Wszystkie omówione przypadki pokazują problemy projektowania terenów zieleni w sposób oparty nie na wiedzy, ale na „intuicji urzędniczej” czy „intuicji projektanta”.

Przypadki Zielenca Wielkopolskiego i Parku Szelańskiego ukazują problemy, jakie mogą wystąpić przy projektach kompleksowego remontu, kiedy wizja urzędu i projektanta może rozminąć się z praktykami i potrzebami mieszkańców. Podobny jest przypadek Placu Biskupiego w Krakowie, gdzie miejskie plany częściowej zmiany funkcji placu rozminęły się z hierarchią potrzeb mieszkańców.

W wypadku Parku Korotyńskiego mamy do czynienia z „intuicyjnym” zarządzaniem bieżącym, które także może generować konflikty z mieszkańcami, i to nawet w kwestiach tak, wydawałoby się, mało kontrowersyjnych jak łąka kwietna.

Z kolei w przypadku Pola Mokotowskiego z błędu polegającego na „intuicyjnym” planowaniu i w konsekwencji konfliktu z mieszkańcami udało się wyjść i w procesie partycypacyjnym, przy dużym zaangażowaniu mieszkańców i lokalnych aktywistów, zaplanować oraz przeprowadzić bardzo ciekawy proces konsultacyjny, którego bazą było nabycie wiedzy o terenie zieleni w postaci społecznej diagnozy przyrodniczej oraz zleconej przez urząd diagnozy użytkowania obszaru parku.

Wszystkie przypadki wskazują na doniosłość stwierdzenia urbanisty Jana Gehla, że aktywna obserwacja jest kluczowa w projektowaniu żywej i inkluzywnej przestrzeni publicznej (Gehl, Svarre 2021). Pokazują one, jak ważna jest wiedza o społecznym użytkowaniu przestrzeni i jej postrzeganiu przez mieszkańców w procesach rekultywacji i rewitalizacji. Wiedza ta pozwala na minimalizowanie ryzyka wybuchu konfliktów wokół terenów zieleni. Podkreślić jednak należy, że o ile diagnozowanie sposobów użytkowania terenów zieleni powinno być standardem w polskich samorządach, o tyle nie zastąpi ono włączania mieszkańców do procesów decyzyjnych w wypadku poważniejszych interwencji w tereny zieleni – w takich wypadkach powinno być niezbędną podstawą procesów konsultacyjnych.

Podsumowanie

Postulat planowania i zarządzania terenami zieleni na podstawie wiedzy, a nie urzędniczej „intuicji” nie wydaje się szczególnie odkrywczy. Jego realizacja jest jednak pilną potrzebą, ponieważ w polskich miastach jest to praktyka niezwykle rzadka. Miasta w Polsce opracowują i uchwalają strategie ochrony środowiska, równoległe w części z nich przyjęto standardy kształtowania miejskiej zieleni, ale w dokumentach tych nie pojawiają się wskazówki dotyczące gromadzenia wiedzy o poszczególnych terenach zieleni (poza dostrzeganą koniecznością inwentaryzacji drzew). Badania stanu zastanego (zarówno przyrodniczego, jak i społecznego) nie są wskazywane jako standard poprzedzający kształtowanie miejskiej zieleni.

Minimum wiedzy, jaką należy zgromadzić do sprawnego zarządzania terenem zieleni, powinno obejmować: 1. inwentaryzację drzew i krzewów; 2. inwentaryzację przyrodniczą; 3. diagnozę użytkowania. Taka podstawowa wiedza o danym terenie zielonym daje możliwość zarządzania opartego na wiedzy, a w mniejszym stopniu na „urzędniczej intuicji”.

Dysponując takimi diagnozami, przy bieżących działaniach związanych z utrzymaniem parku czy zielenca jesteśmy w stanie racjonalnie planować nowe nasadzenia czy budowę nowej infrastruktury (plac zabaw, fontanny, wybiegi dla psów etc.). Istotnie zmniejszamy ryzyko, że typ infrastruktury czy jej lokalizacja będą nietrafione i wywołają konflikt z mieszkańcami.

Z kolei przy planowaniu kompleksowej rewitalizacji czy rewitalizacji terenu gromadzimy niezbędną wiedzę, która pozwala przygotować się do procesu konsultacji społecznych i partycypacyjnego podejmowania decyzji.

W ostatnich latach coraz większa grupa mieszkańców miast zaczyna myśleć o terenach zieleni z perspektywy bardziej „ekologicznej” niż „użytkowej”. W dyskusjach o zarządzaniu terenami zieleni podkreśla się wartość bioróżnorodności, co skutkuje np. rzadszym koszeniem trawników w miastach. Jeśli dany teren zieleni został zinwentaryzowany przyrodniczo, można wskazać miejsca najbardziej bioróżnorodne na danym terenie i planować ich mniejszą eksploatację np. poprzez tworzenie stref dzikiej przyrody czy biotopów (Mazuś 2019).

Przeprowadzone badanie wykazało, że w polskich dużych miastach nie prowadzi się badań pod kątem społecznego użytkowania terenów zieleni (wyjątkiem jest Warszawa). Prace związane z rewitalizacją,

rekultywacją czy bieżącym zarządzaniem podejmuje się zatem na podstawie przekonań urzędników czy decydentów. Przypomina to operowanie pacjenta, którego się wcześniej nie zbadało.

Należy podkreślić, że wyniki nie oznaczają jednak, że polskie miasta nie diagnozują terenów zieleni w ogóle. Koncentrują się jednak zwykle na inwentaryzacji drzew, sporadycznie przeprowadzają inwentaryzacje przyrodnicze wybranego terenu.

Decydenci w jednostkach odpowiedzialnych za tereny zieleni bardzo rzadko zadają pytanie o to, jak użytkownicy korzystają z danego terenu zieleni. Tymczasem kwestia ta wydaje się niezwykle istotna zarówno w kontekście bieżącego zarządzania terenem zieleni, jak i w planowaniu zmian, które mogą stanąć w poprzek utrwalonym sposobom działania mieszkańców w danej przestrzeni i wzbudzić protesty.

Równocześnie przedstawione studia przypadków wskazują, że przeprowadzenie diagnozy użytkowania terenu zieleni może usprawniać zarządzanie i znacząco zmniejszać ryzyko konfliktu z mieszkańcami.

Bibliografia

- Bielicka M. (2020), *Projektant stadionu zabiera się za park Szelągowski*, „Gazeta Wyborcza Poznań”, wyd. z 27.11.2020., źródło: <https://poznan.wyborcza.pl/poznan/7,105531,26542163,projektant-stadionu-zabiera-sie-za-park-szelagowski-wywalili.html>
- Denzin N.K. (2015), *Triangulation. The Blackwell Encyclopedia of Sociology*. Blackwell Publishing.
- Dudzińska-Jarmolińska A. (2018), *Rekultywacja i rewitalizacja jako sposoby przekształcania terenów przemysłowych na tereny parkowo-rekreacyjne*. „Prace komisji krajobrazu kulturowego”, 39(1): 117–132.
- Ercoc T. (2013), *Taksim Gezi Park Protests: Birth and Backlash of a Political Sphere*, „Journal of Global Faultlines”. 1(2): 43–46. <https://www.scienceopen.com/hosted-document?doi=10.13169/jglobfaul.1.2.0043>
- Feltynowski M. i in. (2018), *Challenges of urban green space management in the face of using inadequate data*. „Urban Forestry & Urban Greening”, 31: 56–66.
- Gawryszewska B. (2018), *Zielona zmiana w krajobrazie miasta. Wernakularne ogrody miejskie jako konsekwencja przemian wizerunku, funkcji i znaczenia zieleni w przestrzeni publicznej*. „Societas/Communitas”, 2(26): 121–141.
- Gehl J., Svarre B. (2021), *Jak studiować życie w przestrzeni publicznej*. Warszawa: Narodowy Instytut Architektury i Urbanistyki.
- Gibson J.J. (2019), *The Theory of Affordances* [w:] J. Bransford, R. Shaw (red.), *Perciving, Acting and Knowing*. Abingdon: Routledge.
- Jakubowski K. (2018), *Włączanie mieszkańców w działania na rzecz zieleni*. „Zrównoważony rozwój – Zastosowania”, 6: 57–67.
- Jeleński T. (2018), *Kompetencje władzy publicznej w zarządzaniu zielenią*. „Zrównoważony rozwój – Zastosowania”, 6: 25–39.
- Matusiak M. (2023), *Diagnoza użytkowania Ogrodu Saskiego*. Warszawa (materiał niepublikowany).
- Mazuś A. (2019), *Taniej jest z przyrodą nie walczyć. Prof. Maciej Luniak o językach, wróblach i strefach dzikiej przyrody*. „Dziennik Wschodni”. <https://www.dziennikwschodni.pl/magazyn/taniej-jest-z-przyroda-nie-walczy-prof-maciej-luniak-o-jezykach-wroblach-i-strefach-dzikiej-przyrody,n,1000255793.html>
- Stefańska J., Wiczorek A. (2015), *Diagnoza użytkowania Pola Mokotowskiego*. Warszawa: Centrum Komunikacji Społecznej m. st. Warszawy. https://konsultacje.um.warszawa.pl/uploads/decidim/attachment/file/1424/diagnoza_pole_mokotowskie-min.pdf
- Szysko M. i in. (2023), *Diagnoza użytkowania Parku Dębskiego*. Warszawa (materiał niepublikowany).
- Tymczak P. (2012), *Przeciwni parkingowi pod placem Biskupim*, „Dziennik Polski” 17.02.2012.
- Jakie Pole Mokotowskie? Master Plan Pole Mokotowskie – koncepcja rozwoju*. 2016. Warszawa: MAU. http://ochocianie.prohost.pl/ochocianie/wp-content/uploads/2017/06/raport_pm_final_lq.pdf
- Program Ochrony Środowiska dla m. st. Warszawy na lata 2021–2024*. <https://bip.warszawa.pl/NR/exeres/ECFC9937-BED1-4730-94C7-6B92FD882D49,frameless.htm>
- Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej*. 2024. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- Standardy kształtowania zieleni Warszawy*. https://zzw.waw.pl/wp-content/uploads/2021/06/Standardy_zieleni.pdf